פאה מכל אחד ואחד (מ"ב), מפני שאין דרכן לזרוע מהן שדה אחת, משום כך נחשבות כל אותן ערוגות כאילו כל אחת מהן שדה אחת (רע"ב ד"ה שהוא נותן).

ט. לעיל אמרנו שאין ירק חייב בפאה. מדוע אם כן צריך לתת פאה משבת וחרדל?

שבת וחרדל חייבים בפאה אף על פי שאין נותנין פאה לירק, משום דמינים אלו עשויים לזרע, ודינם כמיני זרעים (רע"ב ר"ה שהוא נותן).

משנה ג'

י. מה פירוש הלשון המחליק בצלים?

יש מפרשים שהוא לשון ואנוכי איש חלק, על שם שכשתולש הבצלים ממקומם נשאר המקום חלק. ויש מפרשים המחליק כמו המחלק, שנוטל חלק מן הבצלים למכרן בשוק וחלק אחר מניח לקיום (רע"ב ד"ה המחליק).

יא. שדה בצלים שחלקה תולש ומוכר בשוק כשהם לחים, ואת השאר מקיים כדי לייבשם, כמה פאות נותן, ומדוע?

המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגרן, נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמו (מ"ג), דהרי הם כשני מיני חיטים שנותן על כל אחד בפני עצמו (רע"ב ד"ה נותן).

יב. במשנה הקודמת אמרו חכמים שהמנמר שדהו נותן פאה אחת על הכל. מדוע המחליק הנ"ל נותן לדעתם פאה מכל אחד?

אינו דומה זה לזה, ששם החילוק בין המין הנלקט למין שמשאיר הוא שזה לח וזה יבש, מה שאין כן במחליק שחלק הולך לגורן וחלק הולך לשוק, שהם כשני סוגים ונותן פאה מכל אחד (תוי"ט ד"ה המחליק).

יג. האם דין זה הוא דוקא בבצלים?

דין זה הוא גם במחליק באפונים, דהיינו שלוקט חלק מהם כדי לאכלם כמות שהם בתרמיליהם ואחרים משאיר לייבוש, וכן גם המחליק בכרם, דהיינו לוקט חלקם כדי לאכלם ענבים והשאר משאיר לצורך עשיית יין, נותן פאה לכל אחד (מ"ב, רע"ב ד"ה וכן, תפא"י).

יד. באיזה אופן מצינו ששדה שליקט בכמה פעמים אינה חייבת בפאה על כל מה שהיה בשדה?

בזמן שהבצלים זרועים צפופים נוטל מהם אחד מבינתיים כדי שהנשארים יתגדלו בריוח ויעשו גסים. וזהו הנקרא בלשון המשנה מדל, שדולה ושולף אותם ממקומם. ואותן שעוקר כדי ליתן רווח לנשארים אינם חייבין בפאה, לפי שמטרת הלקיטה היא לתקנת הנשארים, לכן נותן פאה מן הנשאר בלבד, והנעקר פטור מכלום דאינה נקראת קצירה (מ"ב, רע"ב ד"ה המדל).

טו. מה פירוש לשון המשנה המחליק מאחת יד?

המחליק מאחת יד, כלומר שמחליק מענין אחד, היינו או כולו לגורן או כולו לשוק (רע"ב ד"ה המחליק). והרמב"ם פירש מאחת יד פירושו ממקום אחד, שהחלק שנוטל למכור בשוק אינו נוטל אותו מכאן ומכאן אלא כולו מצד אחד (שם).

טז. המחליק מאחת יד, ממה ומכמה נותן פאה, ומדוע?

המחליק מאחת יד נותן ממה שהשאיר על הכל (מ"ג). ולפירוש הראשון שהביא הרע"ב הטעם הוא, שכיון שהוא כולו לגורן או כולו לשוק, הרי הוא כמין אחד ודינו כמנמר שדהו שנותן פעם אחת על הכל כשמסיים הלקיטה. ולפירוש הרמב"ם הסיפא היא פירושה של הרישא, שמה שאמרנו שהמחליק שדהו נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן הוא דוקא כשמלקטם מפוזרים, שאז אינו נחשב התחלת הקצירה של כל השדה, כיון שאינו צורת קצירה קבועה. אבל אם לקטם כולם במקום אחד אינו כקוצר עראי אלא נחשב התחלת הקצירה של כל השדה (תוי"ט ד"ה והמחליק).

משנה ד'

יז. מה הם אמהות של בצלים, והאם חייבות בפאה, ומדוע?

אמהות של בצלים הם בצלים גדולים שמניחין אותם לגדל זרע, ומתוך שמשתהין בארץ אינם ראויים לאכילה אלא על ידי הדחק (רע"ב ד"ה האמהות). והאמהות של בצלים חייבות בפאה לדעת תנא קמא, ורבי יוסי פוטר משום שאינם ראויים לאכילה רק על ידי הדחק (מ"ג, רע"ב שם) ואין הלכה כמותו (רע"ב שם).

יח. מה הם מלבנות הבצלים?

מלבנות הבצלים הם ערוגות של בצלים (עיין רע"ב ומלאב"ש מ"א).

יט. כשמלקט את מלבנות הבצלים הזרועות בין ערוגות של מין ירק אחר, האם נותן פאה לכל ערוגה או פאה לכל ערוגה וערוגה?

מלבנות הבצלים שבין הירק, לדעת רבי יוסי נותן פאה מכל אחד ואחד (מ"ד). וטעמו, דסבר רבי יוסי דירק הרי הוא כזרע אחר, משום שאין דרך בני אדם להכניס בצלים בין הירק, ושנינו לעיל בפרק שני שזרע אחר מפסיק לפאה (רע"ב ד"ה מלבנות). וחכמים סוברים שנותן פאה מערוגה אחת על הכל (מ"ד). וטעמם מבואר בירושלמי, שכיון שבצלים מכניסם לקיום וחייבים בפאה, וירק אין מכניסו לקיום ואינו חייב בפאה, בטלה ערוגת הירק לענין זה ונחשבת כאויר שאינו מפסיק, שאין מין אחר מפסיק לפאה רק אם גם הוא חייב בפאה (מלאכת שלמה). ואין הלכה ברבי יוסי (רע"ב ד"ה מלבנות).

משנה ה'

כ. האחין שחלקו שדה שירשו מאביהם, כמה פאות נותנים?

האחין שחלקו שרה שירשו מאביהם, נותנין שתי פאות, זה לעצמו וזה לעצמו (מ"ח).

כא. האחין שחלקו שדה שירשו מאביהם וחזרו ונשתתפו, כמה פאות נותנים?

חזרו ונשתתפו, נותנין פאה אחת (מ"ה).

כב. שני אנשים שקנו אילן אחד, מתי נותנים פאה אחת ומתי שתים?

שנים שלקחו אילן שחייב בפאה, נותנין פאה אחת. לקח זה צפונו של האילן וזה דרומו של אילן, זה נותן פאה לעצמו, וזה נותן פאה לעצמו (מ"ד, רע"ב ד"ה שלקחו).

כג. מי שמכר לחבירו אילנות בתוך שדהו ולא מכר לו קרקע, מי צריך לתת פאה, וממה?

המוכר קלחי אילן בתוך שדהו, ולא מכר לו קרקע, הלוקח נותן פאה מכל אחד ואחד (מ"ד, רע"ב ד"ה המוכר), משום שכל אילן ואילן נחשב באופן זה לשדה בפני עצמו הואיל ואין הקרקע שלו (מלאכ"ש).

כד. באיזה אופן צריך בעל השדה לתת פאה על האילנות האלו אף שמכרן לאחר בלא קרקע?

רבי יהודה ביאר את דברי תנא קמא שהבאנו לעיל ואמר שמה שאמר תנא קמא שהלוקח נותן פאה מכל אילן בפני עצמו הוא דוקא בזמן שלא שייר בעל השדה, כלומר אם לא התחיל בעל השדה לקצור או ללקט פירות, אז חייב הלוקח ליתן פאה. אבל אם כבר התחיל בעל השדה לקצור שדהו קודם שמכר את האילנות, ונשאר מן השדה שלא נקצר או שלא נלקט, בעל השדה הוא הנותן פאה על הכל, משום שכשהתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות התחייב בפאה של כל השדה (מ"ה, רע"ב ד"ה בזמן). וכן הלכה (רע"ב שם).

משנה ו'

כה. האם יש שיעור לקרקע להתחייב בפאה, ומהו?

לדעת רבי אליעזר קרקע בית רובע חייבת בפאה (מ"ז), והוא מקום שראוי לזרוע בו רובע קב, והוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות בקירוב (רע"ב ד"ה קרקע). ודעת רבי יהושע שלא הולכים אחר זריעה, אלא צריך שתהיה קרקע העושה סאתים שהן י"ב קבין (מ"ו, רע"ב ד"ה העושה). ודעת רבי טרפון שקרקע של ששה על ששה טפחים חייבת בפאה. רבי יהודה בן בתירה אומר, שהשיעור הוא שתהיה שם תבואה בכדי לקצור ולשנות, שדרך הקוצרים לאחוז מלא כפו מן הקמה ולקצור כמו שכתוב שלא מלא כפו קוצר, ואם יש בקמה כדי למלאות כפו שתי פעמים חייבת בפאה (מ"ו, רע"ב ד"ה לקצור). ורבי עקיבא אומר שקרקע כל שהוא חייבת בפאה (מ"ו), שמה

שאמרה התורה פאת שדך, שדך משמע כל שהוא (רע"ב ד"ה קרקע). ואומרת המשנה שהלכה כדברי רבי יהודה בן בתירא (מ"ו).

כו. מכמה קרקע חייב להביא בכורים?

רבי עקיבא אומר שמקרקע כל שהוא חייב להביא בכורים (מ"ו), שכתוב בתורה בכורי אדמתך, דמשמע כל שהוא (רע"ב ד"ה ובבכורים). וזה דוקא בבכורי חיטה ושעורה, אבל בבכורים של אילן אינו חייב אלא אם כן יש לו קרקע שש עשרה אמות סביב לאילן שהוא שיעור יניקתו (רע"ב שם).

כז. מה הוא פרוזבול, ומדוע צריך קרקע לצורך כתיבתו?

הלל תקן פרוזבול, כשראה שהיו נמנעים מלהלוות לעניים מפני השביעית שמשמטת החוב, תיקן שיהא אדם מוסר שטרותיו לבית דין, וכותב מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינין כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ומשכתבו לו שטר זה שוב אין שביעית משמטת חובו (רע"ב ד"ה ולכתוב). ותיקן תקנה זו דוקא כשיש קרקע ללווה, שאז נחשב כאילו החוב כבר גבוי ביד בית דין, ושוב אין כאן איסור לא יגוש (שם).

כח. כמה קרקע צריך שתהיה ללווה כדי לכתוב עליה פרוזבול, ומדוע?

קרקע כל שהוא כותבים עליה פרוזבול, משום שקרקע כל שהוא נחשבת כאילו שוה כל החוב הואיל ואין אונאה לקרקעות (מ"ו, רע"ב ד"ה ולכתוב).

כט. מה הוא שיעור הקרקע שאפשר לקנות עמה מטלטלין?

נכסים שאין עליהם אחריות, שהם מטלטלין, נקנים עם נכסים שיש להם אחריות, שהם קרקעות, בכסף בשטר ובחזקה (קדושין פ"א מ"ה), שאם מכר מטלטלין עם הקרקע, כיון שקנה הלוקח הקרקע באחת משלשת קנינים אלו, נקנו מטלטלין עמה. וקרקע כל שהוא קונים אגבה מטלטלין בבסף שטר וחזקה (מ"ו, רע"ב ד"ה ולקנות).

משנה ז'

ל. מה הוא שכיב מרע?

שכיב מרע הוא השוכב על מטתו מחמת חולי (רע"ב ד"ה שכיב).

לא. שכיב מרע שחילק נכסיו, ואחר כך עמד מחליו, האם ומתי בטלה מתנתו, ומדוע?

שכיב מרע שחילק כל נכסיו ולא שייר מהם כלום לעצמו, ועמד מחליו, בטלה מתנתו, משום שמוכח שכתב את כל נכסיו לאחרים משום שהיה בטוח שימות, דאין דרכו של אדם לחלק כל נכסיו ולהניח עצמו ערום בלא רכוש, ואם לא שהיה חושב ודאי שימות לא היה נותן כל נכסיו, לכן אם עמד מחליו מתברר שהיתה מתנה בטעות וחוזר, ואפילו קנו מידו (מ"ז, רע"ב ד"ה לא שייר). אבל אם כשחילק נכסיו שייר לעצמו קרקע כל שהוא, אף על פי שעמד מחליו, מתנתו מתנה (מ"ז), אם קנו מידו על המתנה, דממה ששייר לעצמו כל שהוא גילה בדעתו דלא מחמת מיתה כתב מתנה זו (רע"ב ד"ה שייר).

לב. מתי מאבדת אשה כתובה בלא שמחלה עליה?

שכיב מרע שחילק נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק בין הבנים, ושמעה היא ושתקה ולא אמרה כתובתי אני גובה או כיוצא בזה אבדה כתובתה (מ"ז, רע"ב ד"ה וכתב). ולדעת רבי יוסי אם קבלה עליה להיות שותפה בין הבנים אבדה כתובתה ואינה יכולה לחזור בה אף אם לא קנו מידה ולא ציוה בפניה לכתוב לה כך (מ"ז, רע"ב ד"ה רבי יוסי), ואין הלכה כרבי יוסי (רע"ב שם).

לג. האם בעניינים הנ"ל המוזכרים במשנה צריך שישייר או יתן דוקא קרקע, ומדוע מזכירה המשנה קרקע כל שהוא?

כל מה שהזכירה המשנה קרקע כל שהוא מכאן ועד סוף הפרק, הוא לאו דוקא קרקע, אלא הוא הדין למטלטלין כל שהן. אלא אגב מה ששנה ברישא לענין פאה ובכורים ופרוזבול קרקע כל שהוא, ושם הוא דוקא, שנה בכל אלו גם כן קרקע כל שהוא (רע"ב ד"ה שייר).

משנה ח'

לד. מי שנתן את כל נכסיו לעבדו, האם יצא לחרות, ומדוע?

הכותב נכסיו לעבדו, שכתב כל נכסי נתונים לפלוני עבדי, הרי העבד בכלל הנכסים ונתן לו את עצמו, ויצא בן חורין (מ"ח, רע"ב ד"ה הכותב).

לה. כשכותב לו כל נכסי נתונים לפלוני עבדי, מדוע יוצא לחרות, והלא קורא לו עבדי?

מה שכתב לו עבדי כוונתו עבדי שהיה כבר (רע"ב ד"ה הכותב).

לו. מי שנתן את כל נכסיו לעבדו, חוץ מחלק מסויים שבהם, האם יצא העבד לחרות, ומדוע?

מי שנתן את כל נכסיו לעבדו, ושייר קרקע או חלק אחר כלשהוא, לא יצא בן חורין (מ"ח). והטעם, דכל מקום ששייר האדון לעצמו חלק כל שהוא אנו אומרים שגם את העבד שייר לעצמו, ומה שאמר כל נכסי לך, על שאר נכסים התכוון, ולא נתכוון אלא להחניף לו ולא שחררו, שאם היה מתכוון לשחררו וליתן לו נבסיו היה כותב לו עצמך ונכסי קנויים לך (רע"ב ד"ה שייר). ולדעת רבי שמעון יצא העבד בן חורין כל זמן שפירש האדון מה הוא משייר (מ"ח). ואין הלכה כרבי שמעון (רע"ב ד"ה חוץ).

לז. לא היו לאדון שום נכסים, רק העבד והקרקע ששייר, האם לדעת תנא קמא יצא לחירות?

אפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מכל מקום לא יצא לחירות, כיון שאין מתקיים דיבור כל נכסי, שהרי בא מה שאמר חוץ מקרקע פלונית וביטלו, ולא קנה לא עצמו ולא נכסים, ולא אמרינן פלגינן דבורא והוי בטל לגמרי (רע"ב ד"ה שייר).

לח. באלו אופנים סובר רבי דשמעון שיצא העבד לחרות?

לדעת רבי שמעון לעולם הוא בן חורין, בין אין לו נכסים אחרים אלא העבד והקרקע ששייר, ובין יש לו נכסים אחרים, ומה שאמר כל נכסי אומרים שהולך על העבד לברו כשאין לו נכסים אחרים (מ"ח, רע"ב ד"ה ר"ש).

לט. מדוע לדעת רבי שמעון לא מבטל מה שאומר חוץ מקרקע כל שהוא מה שאמר כל נכסי?

מה שלא אומרים דבמה שאמר חוץ ביטל דיבורו שאמר כל נכסי, הוא משום דפלגינן דיבורו, ומקיימים דיבור זה בעבד ויצא בן חורין (רע"ב ד"ה ר"ש).

מ. באיזה אופן מודה רבי שמעון שלא יצא העבד לחירות?

אם אמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן, לא יצא לחירות אף לרבי שמעון (מ"ח), שכיון שלא פירש מה הוא משייר, אומרים דמה שאמר אחד מרבוא כוונתו לעבד, ואף על פי שהעבד שוה הרבה יותר, מכל מקום אמרינן שהוא לא מחשיבו אלא כאחד מרבוא שבנכסים (מ"ח, רע"ב ד"ה חוץ).

פרק רביעי

הפאה

משנה א'-ב'

א. פאה, האם ניתנת במחובר לקרקע או בתלוש, מתי, ומנין?

הפאה ניתנת במחובר לקרקע (מ"א), שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם, כלומר, הנח לפניהם והם יבוזו (רע"ב ד"ה הפאה). אמנם כל זה במקום שאין סכנה בלקיטה מן המחובר, אבל במקום שיש סכנה, כגון בדלית ובדקל, בעל הבית מוריד ומחלק לעניים (מ"א), שנאמר תעזוב אותם, אותם הוא מיעוט, אותם שאין בהם סכנה אתה עוזב לפניהם ואי אתה עוזב אותם שיש טכנה בעלייתם, אלא מוריר מן האילן ומחלק להם (רע"ב ד"ה מוריד).